# Amasya'da Nakşibendilik

**Abdulhalim Durma**

*Şeyh Kırık Tekyesi* Amasya'da ilk binâ idilen ve Hânkâh-ı Mes'ûdî nâmiyle meşhûr olan tekye olup Kübceğiz Mahallesinin batı tarafında Kaşıkpınarı'nın altında ve Çıkrık Mahallesinin güneyinde idi[1]. Bu tekyenin şeyhliği yüz sene kadar Şeyh Kırık sülâlesine ait olduğu halde I. Sultân Süleyman Hân hazretlerinin devrinde tedris makâmında pîr olmuş ulemâya tekâ'üden verilir ve 1719 sonlarında meşhur alimlerden Tokadlı Seyyid Şeyh Mustafa Efendi ve sonra Şeyh Mehmed Efendi ve ondan sonra Seyyid Şeyh İsmail Efendi şeyh ve mütevellî olur. Bina bir müddet harâb olsa da ulemâdan ve Nakşibendiyye'den Müfti Şeyhzâde Seyyid Şeyh Osman Efendi imâr iderek şeyh ve mütevellî olduğu halde onun vefatında bir daha iâdesi mümkün olamayacak derecede 1841 yılına doğru yok olur.

Amasya'nın meşhur kadılarından Ammadzade Bedreddin Mahmud Çelebi tarafından 1404 tarihinde yaptırılmış olan *Mahmut Çelebi Tekkesi* içeri şehirde; yani bugünkü Hatuniye Mahallesindedir[2]. Misafirhanesi ve mutfağı gayet güzel olan tekkenin yemeklerinin de bol olduğu nakledilir. Tekke ilk yapılış itibariyle Nakşibendi tarikatına aittir. Bazı tasavvuf tarihi kaynaklarında Anadolu'daki ilk Nakşibendi tekkesi olarak ismi zikredilse

---

[1] Hüseyin Hüsameddin. Amasya Tarihi

[2] Amasya Belediyesi Kültür Yayınları. Bir Şehir Bir Tarikat Amasya Ve Halvetilik. Abdulhamit Budak. Amasya - 2015

de, son zamanlardaki çalışmalar bunun böyle olmadığını gösterir[3]. Tarikatın kurucusu Bahaeddin Nakşibendi Hazretlerinin halifelerinden **Rükneddin Mahmud Buharî** Amasya'ya gelince onun adına Mahmut Çelebi tarafından yaptırılmış, şeyhlik de kendisine verilmiştir. Halk arasında Çilehâne Tekkesi olarak da anılan Yakup Paşa Tekkesi Amasya'nın Pîrler semtinde 1412 yılında Ankara Beylerbeyi Pazarlıoğlu Yâkub Paşa tarafından kurulmuş, vakfiyesinin 1413'te Amasya Kadısı Sarı Kadı lakaplı Mevlânâ Rükneddin Mahmud tarafından tescil edilmiş olduğu görülür[4]. Şeyh Hamdullah Efendi (ö. 1520), Amasya'nın Eslem Hatun (halk arasında İslâm, bugün Dere) Mahallesinde dünyaya gelir. Amasyalı Sarıkadızâdeler ailesinden Sühreverdiyye şeyhi Mustafa Dede'nin oğludur. Bir rivayete göre babası, diğer bir rivayete göre dedesi Buhara'dan Amasya'ya göç etmiş erenlerden Sarıkadı Rükneddin Mahmud Efendi'dir[5]. Ne var ki, bu tekkenin II. Bayezid döneminde Halveti şeyhlerinin elinde olduğu görülür.

*Yâ Vedûd Tekyesi* Pirincci Mahallesinin kuzey doğusunda Dersi Tamam Efendi Türbesi'nin kıble tarafındadır. Bu tekyeyi Amasya kadısı "Molla Beglik" ismiyle meşhûr Nizameddin Abdurahman Muslihînin kızı Selâmet Hâtûn 1453 yılında yaptırır ve evkâfını tanzîm eder. Nakşibendiyye büyüklerinden Saadeddin Kaşgarî (ö. 1456) Hazretlerinin halifelerinden Sun'ullah Buharî

---

[3] Hasan Demirtaş. Nakşibendîlik'in Anadolu'da Ortaya Çıkışının Belgesi: Şeyh Hâce İshak er-Rumî Vakfiyesi

[4] İslam Ansiklopedisi. Yakup Paşa Tekkesi

[5] Amasya Tarihi. Hüseyin Hüsameddin

Hazretleri ve ondan sonra oğlu eş-Şeyh Abdulvedûd Efendi bu tekyenin şeyhi olarak şöhret bulur.

Buhârî-zâde Şeyh Abdulvedûd Çelebi Amasya'da tahsilini yaptıktan sonra İstanbul'a gidip amcazâdesi eş-Şeyh Abdüllatif Efendi'nin riyâzethânesinde özünü saflaştırarak (tasfiye-i derun) hilâfetnâme alır. Sonra Amasya'ya gelip Selâmet Hâtûn zâviyesi şeyhi ve Bâyezid Paşa Câmi'i vâizi olduğu halde 1578 yılı sonlarına doğru vefât eder. "Âbid, zâhîd, kibâr-ı nakşîbendîye idi. Mahdûmu Edhem Çelebi'dir. Selâmet Hâtûn tekyesi "Yâ Vedûd tekyesi" diye meşhûr oldu."

Daha sonra Şeyh Edhem Çelebi ve sonra da Şeyh Mehmed Çelebi tekye şeyhi olub 1687'de Şeyh Mehmed Efendi ve 1698'de Şeyh Mustafa Efendi tevliyetle şeyh ve zaviyedâr olmuş ve 1709'da vefâtıyla oğlu Mehmed Çelebi ve 1736'da diğer oğlu Osman Çelebi ve 1740'ta onun da ölümüyle oğulları Abdullah ve Hasan tekyenin başına geçmişlerdir.

Şeyhzâde el-Hâcc **Rusuhî Hasan Efendi** Şeyh Osman Efendi'nin oğludur. 1740'ta pederinin vefâtına binâ'en meşîhat ciheti birâderi Sunusî Abdullah Efendiyle uhdelerine verilir. 1741'de safer senelerine binâ'en her ikisi de görevden alınıp şeyh ve mütevellîlik müderris Seyyid Hâfız Hüseyin Efendi'ye verilir ve bunlar da adı geçenin vesayeti altına alınır. Hüseyin Efendi zamanında tekye dershâne olur ve sonra oğlu Seyyid Mustafa Efendi ve 1764'te vefâtıyla Mahmud Çelebi başa geçer. Hasan Efendi temel bilimleri Hâfız Hüseyin Efendi'den görüb sonra İdîzâde Âkif Mustafa Efendi'nin halka-i tedrîsine

dahil olur. Kuvvetli hafızasına binâ'en hocası tarafından kendisine "Rusuhî" lakâbı verilir. Tahsilini tamamlayıp icâzetnâme aldıkdan sonra İstanbul'a gidip kadılık mesleğine girer. Kasabalar ve kazâ beldeleri niyâbetle devr ederek 1785 sonlarına doğru gelir. Sonra 'âzim-i Hicâz olub terk-i kazâ iderek Selâmet Hâtun tekyesi meşîhatı ehil olmayan Mahmud Çelebi'den alınarak 1787'de kendisine verilir. Yedi yıl kadar Nakşîbendîye âyini üzre zikr ve ibâdetle iştigâl ve ulemâ ve meşâyihle sohbetler ederek 1794 senesinde vefât eder. "Âlim, kâmil, sâlih, şâ'ir bir şeyh-i kerîm idi." Vefâtının ardından meşîhat yine eski mutasarrıf Mahmud Çelebi'ye verilir. Onun da 1795'te ölümüyle oğlu Mustafa ve müte'âkıben birâderi Seyyid Mehmed ve 1808'de ölümüyle verâseten şeyh olarak Fazlızâde Seyyid el-Hâcc Abdülkadir Efendinin oğulları ayândan Seyyid Mehmed Said, Mustafa Efendiler zamanında tekye harâbeye döner. Bu tekyenin mescidi var iken vakfiyesinin kaybolmasıyla evkâfı 1897'de maârif nâmına kayd edilir. Günümüze külliyeden yalnızca Selâmet Hâtûnun türbesi gelebilmiştir.

Emir Çelebi **Hüseyin Efendi** Amasya'nın *Yenice* köyünde medfûn a'yân-ı sâdât-ı Hüseynîyyeden ve Nakşibendiyyenin büyük şeyhlerindenden Seyyid Şeyh Sadreddin Mehmed bin Hüseyin el-Horasânî oğludur. Amasya'da dünyaya gelir. İlim tahsîl edip ders verme yetkisi kazanır ve seçkin müderris olarak 1500'de vefât eder. Oğlu Emîr Ali Efendi olup 1531'de vefât eder. Onun oğulları Seyyid Hüseyin, Mehmed, Ahmed, Abdullah, Nimetullah Efendilerdir. Birâderleri mu'allîm-i Sultânî ve Amasya müftisi es-Seyyid Abdullah Efendi ve büyük

kadılardan es-Seyyid Mehmed Efendi ve diğer Amasya müftisi Koca Ömer İbrahim Efendi meşhûrdur.

*Şamlar Tekyesi* Şamlar Mahallesi'nde İyas Ağa Câmii şerîfinin civârında olub meşâhir-i ayândan Hâce el-Hâcc Salih Çelebi tarafından 1544'te yaptırılmış ve evkâfı tanzîm edilmişdir[6]. Halvetîye ricâlinden pek çok zevât bu tekyede meşîhat icra edip Şeyh Salih Efendi Hazretleri gibi keramet sahibi zatlar bu tekyenin şeyhi olmuş ve daha sonra Şeyh Yusuf Nakşibendî halifelerinden eş-**Şeyh Türâbî Ali Efendi** 1815 tarihinden itibâren tekye şeyhi olmuştur.

*Şeyh Abdul Tekyesi* Sofular Mahallesi'nde Pîr İlyas Mezârlığı'nın batı tarafında olub Nakşibendi şeyhlerinden **Şeyh Abdullah Efendi** tarafından 1553'te yaptırılmış ve evkâfı tanzîm edilmiştir. Bu tekye defalarca harâb ve ma'mûr olarak 1854 tarihine kadar muhâfaza edildiği halde daha sonra harap olmuş ve 1897'de Sivas meşâyihinden Şeyh Gulâmî Efendi maârif tarafından me'mûren Amasya'ya geldiği zaman kaybolan vakfiyeler çerçevesinde maârife devr edilmiştir.

*Gülâbî Tekyesi* içeri şehirde Câmi-i Enderûn Mahallesi'nde olub 1565'te beylerbeyilerden Gülâbi Paşa tarafından yaptırılmış ve evkâfı tanzîm edilmişdir. Bu da Kadirî tarîkine mahsûs olduğu halde 1688 yılından sonra Nakşîbendî tarikatı büyükleri şeyh olmuşlar idi. Bugün yeri bilinmemektedir.

---

[6] Amasya Tarihi. Hüseyin Hüsameddin

Adil Mahallesi'nde "*Sırrı Baba Tekyesi*" ismiyle meşhûr olan zâviyeyi Nâkşibendî şeyhlerinden **Sırrı Ali Efendi** 1625'te yaptırmış ve daha sonra ümerâdan Osmân Beg bir mekteb ve çeşme ve mescid ve 1661'de mîr-âhûr Merzifonî Ali Ağa bir mekteb inşâ ve evkâfını tânzim etmişlerdir.

*Şeyhoğlu Tekyesi* Gümüşlüzâde Mahallesi'nin kuzeyinde Eğri Câmi civârında bulunan çıkmaz sokağın içindedir. Çorumlu Şeyh Hasan Efendizâde Abdullah Vecih Efendi tarafından Emir müderris Seyyid Ahmed Efendi'nin veresesinden alınan oldukça büyük evin ön tarafında 1776'da bir tekye inşâ ve Nakşibendî tarîkatı üzre âyin icrâ edilmiştir. Daha sonra oğlu Şeyh Ahmed Rüşdî Efendi tekye şeyhi olub ölümünde onun oğlu Şeyh Hâfız Ali Efendi Kadirî olmak üzere tekye şeyhi ve 1894'te de onun oğlu Şeyh el-Hâcc Ali Efendi yerine geçmiştir.

*Hicâbî Tekyesi* Ziyâre Mahallesi'nde Keçioğlu Câmii şerîfinin bitişiğindedir[7]. Nakşîbendi halifelerinden Kırımlı Seyyid Şeyh **Abdulbaki Hicâbî Efendi** (1752-1822) Ziyâre'de ikâmetle 1797'de bir tekye yaptırarak icrâ-yı meşîhat etmiş ve ölümünde halîfesi ve dâmâdı Seyyid Şeyh İbrahim Zühdü Efendi şeyh olup o da vefat ettiğinde burası mektep olarak kullanılmıştır.

Abdülbaki Efendi'nin büyük babası Kemaleddin İbrahim Efendi Amasyalı olup Kefe müftiliğinden azledilerek Bursa'da vefât eden Dede Cüngî Efendi'dir. Bundan itibâren pederi es-Seyyid Ahmed Efendi'ye gelinceye

---

[7] Amasya Tarihi. Hüseyin Hüsameddin

kadar ecdâdı sırasıyla Kefe müftileridir. Hicabi Bağcesaray'da dünyaya gelir. 1768'de Amasya'ya yerleşip Ürgüblü Hâcı Ahmed Efendi'nin ders halkasında bir müddet ilim tahsil eder. Sonra Fenârcîzâde el-Hâcc Evliyâ Halil Efendi'den tahsîlini tamamlayarak icâzetnâme alır. Tahsili esnasında Nakşîbendi şeyhlerinden Turhallı Şeyh Mustafa Efendi'ye gidib sülûkünü tamamlar ve şeyhten de hilâfetnâme alıp Amasya'da bir müddet tedrîs ve irşâd ile meşgûl olur. Ürgüblü Hâcı Ahmed Efendi vaaz ve derslerinde bazı sufiyane sözlerine itirâz ve Ziyârelilerin de kendini davet eylediğinden Ziyâre'ye gidip orada Kiçizâde Câmii bitişiğinde kendisine inşâ idilen zâviyesinde icrâ-yı meşîhat ve aynı câmide vaaz ve nasihat ederek fevkalâde şöhret bulur. Nakledilir ki, Caniklizâde Tayyar Mahmud Paşa Amasya'ya geldiği zamanlarda tekyesini ziyâret ve kendisine hediyeler ihsân eder, o da hediyeleri etrafında bulunan fakirlere dağıtır. Aynı şekilde Cebbârzâde Celâleddin Mehmed Paşa da Sivas vâlisi iken tekyesini ziyâret ve aynı sûretle hareket etmektedir. Hatta "Baba Paşa" diye meşhûr olan Pehlivân İbrahim Paşa Sivas vâlisi olup Amasya'ya geldiğinde bazı ulemâyı ziyâret ettiği gibi onu da tekyesinde ziyâret etmiş ve hayli nasihatlerini dinlemiş, meşhûr Zaralızâde Lütfullah Paşa da aynı şekilde hareket etmiştir. 1815'te Seyyid Gâlib Mehmed Paşa Sivas vâlisi olarak Amasya'ya gelip tekyesini ziyâret ettiğinde ona şiir takdîm eder, paşadan da hayli saygıyı görür.

Kısacası, Amasya'ya gelen vezir ve devlet adamları herhalde kendisini tekyesinde ziyâret iderek hediyeler

verirlerdi. Çünkü 1809'da başına topladığı birkaç bin talebe ve mürîdiyle Rus harbine giderek oldukça yararlıklar göstermiş, hayli işe yaramış, bundan dolayı devlet adamları arasında tanınmış, "Gâzi Şeyh" ünvânını almıştı. Tahsîlinin başlangıcında Kiçioğlu Câmii şerîfine imâm olmuştu. Bunun için Ziyâreliler kendisini pek çok sever, kendisine bir velî nazarıyla bakarlardı. Sonra imâmeti terk edip aynı câminin vâizi ve zâviyenin şeyhi olduğu halde vefat eder. Câminin iç kısmında özel bir bölümde medfûndur. "Âlim, fâzıl, hadîs ve tefsîre vâkıf, vâiz, mütekellim, natûk, şâir, maârif-i sûfîyede mâhir, zâhid, müttakî, sofrası güşâde, fukarası bol, güler yüzlü, uzunca boylu, tenû-mend, muhibb bir şeyh-i nakşîbendî idi." Nakledilir ki, Ürgüblü Hâcı Ahmed Efendi, "Amasya'da bu kadar ulemâ ve meşâyîh var iken Turhal'a ne için gidiyorsun" diye kendisine ta'riz ettiğinde, "Senden bellediğimi unutmağa gidiyorum" diye cevâb verir. Onun zamanında Ziyârelilerin ahlâkında dikkat çeken iyilikler yıllarca devam eder.

Hicâbî'nin özellikle üç halîfesi öne çıkar. Birincisi dâmâdı Ziyâreli eş-Şeyh İbrahim Efendidir ki, yanında medfûndur. İkincisi Amasya esnâfı şeyhi el-Hâcc İsmail Efendi ve üçüncüsü Şehir kethüdâsızâde eş-Şeyh Mehmed Arif Efendi'dir. Hicâbi'nin oğlu Seyyid Mehmed Kâmil Efendi'dir ki 1833'te vefât etti. Onun oğulları es-Seyyid Ali ve Osman Efendilerdir. Diğer dâmâdı es-Seyyid Mehmed Efendi ve birâderi Seyyid Kemaleddin İbrahim Efendi ve amcazadesi Seyyid Ahmed Mesûd Efendi ulemâdan idiler.

*İsa Efendi Türbesi* Üçler Câmii şerîfinin batı tarafında evinin bahçesinde olub burada Nakşibendi halifelerinden **Şeyh İsa el-Kırımî** medfûndur[8]. *Üçler Tekyesi* Üçler Mahallesi'nde Sadi Çelebi Câmii'nin batısına bitişik olub Şeyh İsa Efendi'nin hânesi iken 1822'de zâviyeye tahvîl ve vakf edilir. Vakıflar evlâda meşrût olduğundan ölümünde oğlu zâviyedâr olur.

Şehir Kethudası el-Hâcc Hüseyin Ağa oğulları el-Hâcc İbrahim, Mehmed, Abdülkadir Ağalardır. Hâcı İbrahim Ağazâde el-Hâcc Mahmud Ağa ve Hâcı Mehmed Ağazâde el-Hâcc Ali Ağa ve bunun oğulları el-Hâcc Mahmud Ağa ile meşâyih-i kirâm-ı Nakşibendiyyeden ârif-i billâh eş-Şeyh Ârif Mehmed Efendi pek meşhûr olub bunların hepsine "Şehir kethüdâsı oğulları" denir.

*Kanlı Tekyesi*'nin Devehâne Mahallesinde olduğu bilinmekte olup eski Amasya mütesellimi Kanlı el-Hâcc Ali Ağa burayı 1608 sonlarında binâ ve Kadirî şeyhlerine tahsîs eder. Bu tekyenin mütevellîsi Aydın Paşazâde Ali Bey 1668'de imâr edip 1730'da yandığından zâyi olur ve 1811'de ünlü alimlerden ve Nakşibendiyye büyüklerinden Taşköprülü el-Hâcc Hâfız Abdullah Efendi'nin evinin önünde tekyeyi ihyâ ve şeyhliğini kendisi ifâ eder ve vefatında oğlu eş-Şeyh Mehmed Arif Efendi yerine geçer.

Taşköprülü Nakşîbendî Şeyhi **Abdullah Efendi** (v. 1828) Şehir Kethüdâsızâde Mehmet Efendi'nin oğludur. Taşköprü Kasabası'nda hafızlık ve başlangıç ilimlerini tahsîl ettikten sonra Amasya'ya gelir. Fenarcızâde Hâcı

---

[8] Amasya Tarihi. Hüseyin Hüsameddin

Evliya Halil, Ürgüblü Hâcı Ahmed ve meşhûr müfessîr Hâcı Abdioğlu Nabi Efendilerden tahsilini tamamlayarak müderris olur.

1807'de Halfet Gâzi müderrisi ve 1808'de Akifzâde Seyyid Abdurrahim Efendi'nin azline binâ'en Amasya müftisi olursa da 1810'da selefi müftîlîğe tayin edildiğinden bırakmak zorunda kalır.

Aynı senenin ortalarında Rus harbine gitmek üzere başına bin kadar talebe toplar ve bunlara başbuğ olarak Rum iline gider. Taburunda Ziyâre şeyhi Hicâbî Abdulbaki Efendi de vardır.

Bir yıl kadar harb ve gâzâ meydânında kalıp defalarca çatışmalara girer. 1810'da Hicâz'a gider. Mekke-i Mükerreme'de Abdullah Dihlevî Hazretlerinin halifelerinden Şeyh Mehmed Can Efendi'den inâbe ve hilâfet alarak Amasya'ya döner.

Kağnı Pazarı civârındaki hânesinin doğu bitişiğine zâviye ve mescid yaptırıp tarîkat ayini icra eder ve dünya işlerinden tamamiyle ferâgat ederek halkı irşâd ve ibâdet ile meşgul olur ve defalarca teklif edilen Amasya müftîliğini redd edip herkesin nazârında mevkii yükselir. Zâviyesinde ulemâ ve meşâyih toplanır sohbetler, ilmî konuşmalar, sûfîyâne zikirler olur, ilâhiler okunur.

Şurası dikkat çekicidir ki, 1826 senesinde gelen padişah fermânında yeniçerilerin cezalandırılması ve ocaklarının kaldırılması emr edilir. Vâli Köse Mehmed Paşa Tokat'a gelip oradan gönderdiği mütesellim Abdullah Ağa'ya bütün yeniçerilerin ortadan kaldırılmasını emr etmiştir.

Abdullah Ağa, şehrin ileri gelenlerini ve ulemâyı toplayıp bütün yeniçerilerin katl edilmesinde ısrâr ettiği esnâda hazret susmuştur. Yakınında bulunanlar da telâşla ve korku içinde dehşete düşmüşlerdir. Bütün yeniçerilerin katli karara bğlanacak bir hale gelmiştir. Hazret dayanamaz ve bu emre şiddetle i'tirâz ederek katl ve sürgün cezasını yalnız âsî ve mücrîm olanlarına hasr ettirip kendi halinde olan yeniçerileri kurtarır. Memleketi de büyük bir âfetden korumuş olur.

Merhûmun vefâtı Amasya'yı âdetâ sarar. Mâtem günleri yaşanır. Cenâzesi bir mahşer halinde kaldırılıp zâviyesi odasında defn edilir. Medfeni 'ulemâ ve halkın yıllarca ziyâretgâhı olur.

Amâsyalı Dizdârzâde Hâcı Hâfız Osman Efendi halîfesi ve dâmâdı Malatyalı Sûfî Mehmet Efendi önde gelen alimlerden idi. Tek oğlu Mehmed Arif Efendidir.

Şehir Kethüdâsızâde **Ârifî Mehmed Efendi** Abdullah Efendi'nin oğludur. Ulemâdan ve hâsseten Canikli Mehmed Efendi'den ilim tahsîl edip Nakşibendiye şeyhi Hicâbî Abdulbâki Efendi'nin hizmetinde bulunarak halifesi olur. Acem Ali Mahallesinde bulunan evinin selâmlık kısmını zâviye olarak tahsis eder ve bu zâviyenin şeyhi olur. Otuz yıl kadar zikr ve tevhîd, halkın ahlâkının iyileştirilmesine çalışarak 1848'de vefât eder. Cuma geceleri zâviyesi bir alimler ve şeyhler mahfili olup sohbetinde ruhâniyet-i Muhammediye neşesinin duyulduğu anlatılır. Sükûtu gâlib, vakûr, sözünde ve özünde Nakşibendiye haşmeti görülmektedir. Oğlu Şeyh Ahmed Kâmil Efendi'dir. Arif Efendi Türbesi Çeribaşı

Mezârlığı'nın içinden geçen yolun güney tarafında bir bağçe içindedir. Yanında oğlu ve akrabâsı medfûndur.

Ziyâreli Şeyh **Ahmed Efendi** ise Amasya'nın Ziyâre Mahallesinden İsmail'in oğludur. Amasya'da Niksarlı el-Hâcc İsmail Efendi'den tahsîl-i 'ulûm idüb bir müddet ders okutur. 1835'te Soğuk Pınar Câmii vâizi olur. Amasya'da nakşîbendi şeyhlerinden el-Hâcc İsmail Efendi'den halifelik aldığından Ziyâre'de bir nakşîbendî tekyesi yaptırıp oraya şeyh olur. Halkı doğru yola yönlendirir ve tehzib-i ahlâkın güzelleştirilmesine hizmet ederek 1853 senesinde vefât eder. Oğlu Seyyid Ali Efendi kendisine halef olur.

Rusya'nın Şemahi kazasına bağlı Kürtemir'de dünyaya gelen **İsmail Siraceddin Şirvani** (1782-1848), Mehmed bin Abdulhamîd bin Ahmed'in oğludur. Küçük yaşında Şemâhi'ye gelip Gâzi Baba Mehmed Efendi'nin talebelerinden Mehmed Nuri Efendi'nin tedris halkasında Câmî'ye kadar okur. 18 yaşında eğitimine devam etmek üzere gelmiş bulunduğu Erzincan'da beş yıl kadar Evliyazade denilen Abdurrahman Efendinin rahle-i tedrisinden geçer[9]. Ardından Tokat'ta Şeyh Yahya el Mervezi'den Hadis ilmini öğrenir. Bilahare Bağdat'ta Ademoğlu lakabıyla tanınan Molla Muhammed namındaki zattan hadis ve felsefi ilimleri tahsil eder. 1805 yılında fıkıh eğitimi için Bağdat'tan Burdur'a gelir. Bundan sonra doğduğu memlekete döner ve yedi yıl

---

[9] Hüseyin Hüsameddin, İsmail'in Tokat'tan sonra Burdur'a gittiğini kaydetse de bu durum ibnü'l Emin'e göre Bağdat yolculuğundan sonradır.

boyunca Kürtemir'de ders verir. Hicaz'a gider. Dönüşünde İstanbul'a geçerek (1813) birkaç ay burada kalır. Tasavvufun çekiciliğine kapılır ve Hindistan'da bulunan Seyyid Abdullah Dehlevi (v. 1824) Hazretlerini ziyaret etmek üzere şehirden ayrılır. Fakat Basra'ya geldiği zaman manevi bir işaret üzerine Bağdat'a yönelir. Burada Mevlana Halid Hazretlerine intisab eder ve seyr-i sülükünü tamamladıktan sonra bugün türbesinde asılı olan icazetname ile hilafet rütbesi alır (1817).

Türbesinde metal bir levha üzerine yazılı hayat hikayesi ile birlikte yer alan Mevlana Halid'in kendisine vermiş olduğu icazetname kopyası incelendiğinde Nakşibendi tarikatının inceliklerini görmek mümkündür. Arapça olan İcazetname mealen şöyledir.

*"Hamd sadece Allah'a mahsusdur. Salavat ve selam vahyine seçtiği Hz. Muhammed'e (s.a), ailesine ve sahabesine olsun. Bundan sonra Allah'ın halifesi olarak şefkatli, sadık dost, alim, ariflerin ve faziletlilerin menbaı, sedat-ı tarik-ı Nakşibendiyyenin emri ile kuvvetlendirilmiş kardeşim, sevdiğimiz uca (!) ve kerem sahibi Hacı İsmail Efendi'ye icaze verdim. Allah-u Teala bereketini, derecelerini ve hallerini artırsın. Talebelerine feyzlerini yağdırsın. Ona Nakşibendiye tarikatında irşad, zikir ve tevhid telkini ile taliplere nazarının tesirini, nurları muayyen etmekteki ve perdeleri kaldırmaktaki iktidarını tecrübe ettikten sonra icaze verdim. Bu icazeyi, silsile-i aliyenin büyüklerinden aldığım müsade ve peygamberin sünesi üzerine istihareden sonra verdim.*

*Evliyanın yoluna teşebbüs eden herkes onun sohbetini ganimet bilsin.*

*Ona kitap ve sünnete sarılmayı tavsiye ederim. Keşf ve vicdan ehli imamlara uygun olarak fırka-i naciye olan ehli sünnenin görüşlerinin gereği olan akideyi tashihe emredip çalışmayı vasiyet ederim. Ve ona Kur'an muallimlerine, fıkıh alimlerine, sufilere hürmet etmeyi, kalp selameti, nefis semaheti, cömertlik, güleryüzlülük, eziyetten çekinmek, kardeşlerin kusurlarını affetmek, büyüklere ve küçüklere nasihat, düşmanlıkları terk etmek, tamahı terk etmek, ihtiyacının karşılanacağı hususunda Allah'a itimat etmek (Allah kendisine güvenenleri darda koymaz), kurtuluşun ancak doğrulukta olduğundan (doğruluktan) asla ayrılmamak, ve Allah'a vasıl olmak ki, bu ancak Hz. Muhammed'e tabi olmaktır (Salavat ve selam Hz. Muhammed'e (s.a), ailesine ve sahabesine olsun). Kendisini hiç kimseden üstün görmeyip nefsini herkesten aşağı görsün, aleyhinde hareket edenleri ve hased edeni Allah'a havale etsin. Başına gelen şeri gayreti ile def etmeye çalışmasın. Bu tarikat-ı aliyenin şeyhleri kimi himmetleri ile sana yetişecekler. Eğer isterse Allah-ü tealanın kudreti ile fesadı o anda maddi olarak bağlarlar. Bendelerinin sayısınca, razı olduğu nefisler adedince, dünyanın ziyneti ve kalemlerinin mürekkebleri sayısınca (mikdarınca) Allah'ın salavat ve selamı yine Nebiy-i ümmisi muhammedin aile ve sahabesinin üzerine olsun.*

*Alemlerin Rabb'ına hamd olsun.*

*Ben fakir ve miskin Halid en Nakşibendi, el Müceddidi*

*Mevlay-ı Kerim'in büyük fazlına erişmiş*

*Mühr-ü şerif; El Halidi, El Nakşibendi, El Müceddidi, El Kadiri, El Kübrevi, El Sühreverdi, El Çişti"*

*Allah (cc) kendisinden razı olsun.*

Siraceddin İsmail artık zahiri ve batıni ilimleri yaymakla görevlidir. Mürşidinin izni ile Şirvan'a döner ve dokuz yıl boyunca orada irşad görevi ile meşgul olur ve bu arada evlenir. Muhtemelen bu dönemde Mevlana Halid'den kendisine bir uyarı mektubu gelir[10].

*"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.*

*Çok hakir ve zelil olan kuldan, kapısının hizmetçisi ve dostlarının önderi Şeyh İsmail'e, Allah (cc) onu ayıplanan şeylerden ve çirkin huylardan korusun. Amin.*

*Hidayet yıldızları ve takva önderleri büyüklerimiz "küfran-ı nimet"i şöyle tanımlamışlardır. Nimetlerle meşgul olarak nimet sahibini unutmaktır. Nakşibendi tarikatının hakikatine erenler (ks) "vücudundan fena olmayan kimsenin rabıtası, salik için fena halini temin etmez. Hatta çoğu sefer onu tehlikelere sokar." Demişlerdir. Bizden selam ve kelamınızı keseceğinizi ummuyordum. İnsanlığın kemali ve vefakarlığı gereği, bizim tarafımıza gelmenizi, yönelmenizi bekliyoruz. Kendiniz gelmeseniz de, en küçük işlerinizde bize müracaat etmelisiniz. Elçilerle mektuplar gönderip daima bizi hatırlamalısınız.*

*Hizmetçilerimizden daha uzakta, daha çok zorluklar içerisinde bulunan, sohbeti daha eski, hizmetleri daha fazla olan kimseler bizim işaretimiz olmadan hareket etmezler. Sen bu tarikatı, zamanımızda şeyhlik iddiasında bulunup aldatıcı, hilekarlığın batıl sözleriyle kıyas etme. Hakikat sahibi olan Şeyh müridi ile Rabbi arasında vasıtadır. Vasıtadan yüz çevirmek demek Rabbinden yüz çevirmek demektir.*

---

[10] Mevlana Halid. Mektubat. (Mektubat'ta 45. Mektup. Sh 214)

*Müride sizin suretiniz zahir olsa da, siz kendi suretinizin rabıtasını kimseye öğretmeyiniz. Çünkü o hal şeytanın öyle göstermesindendir. Emrim olmadan kimseye halifelik vermeyiniz. Senin halifelik verdiğin kimseler nasıl olur da Erzincan ve Bitlis yörelerindeki halifelerle rekabete girişirler.*
*Yemin ederim ki, bu meseleye bilginiz olduğu halde bilgisiz gibi davranmaya devam ederseniz, tamamıyla sizlerden uzaklaşıp yüzümü çeviririm. Dikeni çok sert ağacın el ile sıyrılması, benim yüz çevirmem kadar acı vermez. Önceden uyaran kimse sonradan özür dilemek zorunda kalmaz. Sizi uyarıyorum, dikkatli olun.*
*Kelamın sonu kelam."*

Şeyh İsmail hatada olduğunu anlayınca hidayet yoluna döner. Bu olaydan sonra Şeyh Mahmud Sahib'e gönderdiği mektubunda Mevlana Halid'in yoluna sımsıkı sarıldığını, irşadının gölgesine bağlı kaldığını, Halidiyye Tarikatı'nın adabına riayet ettiğini, terbiye ve nizamından çıkmadığını ifade etmektedir.

İsmail Siraceddin Şirvani Muhammed Yeragi'ye, o da Şeyh Şamil'e hilafet verir. Bu zatlarla ve yirmi bin müridiyle beraber Rus Harbinde bulunur. Ruslar tarafından hapsedilir. Ancak müridlerinden Şeyh Ahmet el-Ağdaşi kefil olmak sureti ile üstadını hapisten kurtararak 1827 yılında Ahıska'ya getirir. İsmail Şirvani Hazretlerinin Şirvan'da Abdulhamit adını koymuş bulunduğu bir oğlu dünyaya gelir.

Rusya sınırları içerisinde çevresine faydalı olamayacağı anlaşıldıktan bir müddet sonra kendisini izleyen

müritleriyle birlikte Amasya'ya gelir. Geçici olarak Saraçhane Medresesine yerleştirilir. 1828'de ayândan mütesellim Fazlızâde Seyyid el-Hâcc Mustafa Efendi'nin kadirşinâsâne yardımlarıyle Yakûtîye Mahallesi'nde satın alınan bir eve yerleşerek tedrîse başlar.

İleride Osmanlı Devletinde sadaret makamına yükselecek olan oğlu Mehmed Rüştü Paşa burada dünyaya gelir (1828). Siraceddin İsmal'in ilim ve irfanı açığa çıkınca Amasya alimleri arasında itibarı artar. Fakat halka telkin ettiği Halidiyye rabıtası, ulemayı rahatsız eder. Rabıta aleyhinde cami kürsülerinde ve ilim mahfillerindeki itiraz ve sözlerden rahatsız olur. 1826'da Yeniçeri Ocağının kaldırılıp Bektaşi Tekkelerinin kapatılmasının ardından bu tekkelerin şeriata bağlılıklarıyla tanınan Halidilere verilmesi ve Halidiyye'nin İstanbul'da siyasi nüfuz ve güç kazanması, devlet yönetiminde sıkıntılara yol açmıştır. Halidilere karşı yürütülen mücadele sonunda tarikat mensupları İstanbul'dan uzaklaştırılır. 1828'de İstanbul'daki Halidilerin tamamına yakın bir kısmı Sivas'a sürülür. Muhtemelen bunun da etkisiyle Amasya'dan ayrılarak Sivas'a giden İsmail Şirvani dokuz sene Sivas'ta ikamet eder. Burada mürid çevresi genişleyen Siraceddin İsmail'in sonradan İstanbul kadısı olacak olan oğlu Ahmed Hulusi dünyaya gelir (1834). Tedris ve irşada devam ederken Sivas uleması ve vali Esad Muhlis Paşa'nın azametli davranışlarından sıkılan Siraceddin İsmail 1839'da Amasya'ya döner. Yakutiye mescid-i şerîfinde başladığı Tefsîr-i Beyzâvî tedrîsine ulemâ ve talebe devam ederek halk tabakası arasında büyük bir nüfûz ve şöhret kazanır. Şeyhzâde eş-Şeyh Ahmed Rüşdü

Efendi’nin meclis-i âliyesine katılarak ulemânın da teveccühlerine mazhar olur. Sekiz yıl kadar tefsîr ve hadîs, mevâkıf derslerine devam ederek yüksek talebelerine icâzet verir.

1844’te oğlu Mustafa Nuri Efendi dünyaya gelir. 1848 yılında kolera salgını sebebiyle İsmail Siraceddin Ramazan ayının 17. gününde vefat ederek Şamlar kabristanına defnedilir. Kendisine Siraceddin lakabı Hazreti Mevlana Halit tarafından verilmiştir. Alimler arasındaki lakapları Fakirullah, Kutbü-l Aktab, Gavsü-l Enam, Seyyid Ennüceba, Şah İsmail Şirvani, Hazreti Mevlana’dır.

Hüseyin Hüsameddin onun hakkında şunları kaydeder[11].“Merhûm Amasya‟yı ulemâ ve erkânıyla pek ziyâde sever ve takdîr ider, Amasya’ya “ilm ve ulemâ yatağı” dirdi. Sivas’dan ikinci defa Amasya’ya geldiğini soranlara “cehâletden kaçub ilm yatağına sığındım” dimişdi.”

Oğulları Abdülhamîd, Mehmed Rüşdü, Ahmed Hulûsî, Mustafa Efendiler ve kızı Şerife Fatma Hanım’dır[12]. Abdülhamid Efendi Karadeniz’e bir yolculuk esnasında vapurun batmasıyla (veya Amasya’da 1846’da suda boğularak) çocuksuz olarak vefat etmiştir. İkinci oğlu Mehmed Rüşdü Paşa sadâretden azledilmiş olup 1874’te

[11] Abdizâde Hüseyin Hüsameddin, Amasya Tarihi

[12] Yukarı Türbede medfun bulunan şeyhin damadı Hacı İsa Ruhi efendinin hanımı olan Hacı Şerife Fatma hanım, oğlu Hacı Mehemmed Nuri Bey’in Safranbolu niyabetine tayini ile birlikte gider ve 1903 yılında orada vefat eder.

vefât eder[13]. Üçüncü oğlu Kazasker es-Seyyid Ahmed Hulûsî Efendi[14] 1889'da Amasya'da, dördüncü oğlu rütbe-i bâlâ ricâlinden Mustafa Beg de 1897'de çocuksuz olarak vefat eder[15].

Hüseyin Hüsameddin İsmail Şirvani'nin takipçileri hakkında şu bilgileri verir. "Dâmâdı ve talebesi Hâcı el-Hâcc İsa Rûhî Efendi'dir. Bundan sonra şeyhin en önemli talebesi ve halîfesi el-Hâcc Hamza Nîgârî Efendi gelir. Diğer talebesi ve en çok ilmini takdîr ettiği Mustafa Efendi'dir. Bu da meşâhîr-i fuzalâdan olub Amasya da hizmet etmişlerdir. Şeyhin „ilmî silsilesi ulema arasında pek meşhûr olub Evliyazâde Abdurrahman Efendi, Allâme Ürgüblü el-Hâcc Ahmed Efendi'dir. Buradan üç kola ayrılır. 1-Allâme Ebû Said Mehmed Hâdimî koludur.

---

13 Rüşdü Paşa yeni görevine giderken Tâif'te vefat eder. Kilercisi, Hüseyin Avni Paşa'nın adamı olduğundan onun vasıtasıyla zehirletildiği söylenir (Cevdet, Ma'rûzât, s. 219). İbnülemin'e göre paşa Hicaz'a vardıktan bir müddet sonra karahummaya yakalanmış, Mekke Emîri Şerîf Abdullah Paşa'nın Taîf'te Şübrâ adlı bahçesinde vefat etmiştir (13 Eylül 1874). Naaşı sahâbeden Abdullah b. Abbas'ın kabri civarına defnedilir (Son Sadrıazamlar, I, 463). Şirvânîzâde Mehmed Rüşdü Paşa'nın Mâverdî'nin Düstûrü'l-vüzerâ˒ (Ḳavânînü'l-vizâre ve siyâsetü'l-mülk) adlı eserini Arapça'dan Türkçe'ye çevirdiği bilinmektedir.

14 Son göreviyle Amasya'da ikamete mecbur tutulan Ahmet Hulusi Efendi Mecelle'nin hazırlanmasında görev alır. Fakat Mecelle Cemiyeti'nin diğer bazı âzaları gibi Ahmed Hulûsi Efendi'nin de müstakil eserleri yoktur.

15 1844'te Amasya'da dünyaya gelmiş olan Mustafa Nuri Bey ise 1897 yılında İstanbul'da vefat eder ve Fatih Kabristanına defnedilir.

2-Muhakkık İdî-zâde el-Hâcc Mustafa Akif koludur. 3-Fâzıl-ı meşhûr Laz İbrahim Efendi koludur. Bunların üçü de ulemâ silsilesinde meşhûrdur.”

Mehmed Rüşdü babası öldüğünde 19 yaşındadır ve yaklaşık 20 yıl sonra Amasya’da İsmail Siraceddin için bir türbe yaptırır (1869) ve birkaç yıl sonra vakıflarını düzenler. Yukarı Türbede İsmail Siraceddin, oğlu Ahmed Hulusi ve damadı İsa Ruhi Efendinin, türbenin çevresindeki hazirede ise Siraceddin İsmail’in torunu, Hacı İsa Efendi’nin kızı Hatice Hanım, Ahmed Hulusi Efendi’nin oğlu tabib yüzbaşı İbrahim Bey, Karasenirli Ali Hafız ve diğer zatların kabirleri yer almaktadır.

**Mir Hamza** (1797-1886), Azerbaycan’ın Karabağ bölgesinde Zengezur kasabasının Cicimli köyünde dünyaya gelir[16]. Bölgede Cicimli Seyyidleri diye tanınan, ocaklı ve büyük itibar sahibi olan ailesi XII. yüzyılda Horasan’dan Karabağ’a gelip yerleşen, Hz. Hasan soyundan Seyyid Muhammed Şemseddin Akabâlî’ye ulaşır. Mîr (Emir) Paşa diye tanınan babası Seyyid Rükneddin Efendi, annesi Kızhanım (Hayrünnisa)’dır. Nigârî mahlasını tahsili sırasında kendisine yardım eden Nigâr adlı bir hanıma şükran borcunu eda için almıştır.

Altı aylık iken babası öldürülen Nigârî, çocukluğunda okuma yazmaya ilgi göstermeyerek ata binip silâhla oynamayı tercih eder. Annesinin ısrarıyla on beş yaşından sonra köyünden ayrılıp Karakaş’ta Mahmud Efendi adlı

---

[16] Nigari. Azmi Bilgin. TDV İslâm Ansiklopedisi. Cilt 33

bir âlimden ders almaya başlar, ardından Şeki'ye giderek Şikest Abdullah Efendi'den ders okur. Daha sonra İsmâil Şirvânî'ye intisap ederse de, onun İsmâil Şirvânî'ye ne zaman ve nerede intisap ettiği konusunda kesin bilgi bulunmamaktadır.

Olcay'ın risalesini esas alan Ayar ve Özel, şunları kaydeder[17]. II. Mahmud döneminde, vilâyetlerde isim yapmış âlimlerin İstanbul'a toplanması için bir genel meclis oluşturulur. Bu sırada Mevlana Şah İsmail Şirvânî, Sivas'tan seçilerek yanına halifesi olan Mir Hamza Karabağî Hazretlerini alır ve adı geçen umumi meclise iştirak ederler. Bu toplantıda elde edilen karara uyarak, "Meşhur Nizib muharebe-yi garîbesine" katılırlar.

1839'da mürşidiyle birlikte Amasya'ya giden Nigârî bir süre Gümüşlü Saraçhane Medresesi'nde riyâzete girer. Aynı yıl mürşidinin emriyle hacca gider. Hac dönüşü Basra, Bağdat, Halep ve Şam'ı ziyaret edip İstanbul'a gelir. Kısa bir süre İstanbul'da kaldıktan sonra Amasya'ya döner. 1841'de yine mürşidinin emriyle annesini ziyaret etmek, ders vermek ve irşad faaliyetinde bulunmak üzere Karabağ'a gider. 1852 yılına kadar Karabağ'da irşad faaliyetinde bulunan Nigârî'nin şöhreti geniş bir çevreye yayılır. Özellikle Karapapak (Terekeme) Türklerinden çok sayıda mürit edinir. Bu dönemde evlenir, çok sevdiği ve

[17] Ali Rıza AYAR - Recep Orhan ÖZEL. Osman Fevzi Olcay'ın "Menâkıb-ı Mîr Hamza Nigârî" Adlı Risalesi. Risaleden anlaşıldığı kadarıyla Mir Hamza olaylarda bir mürşide yaraşır tarzda öne çıkarılır.

yirmi yaşında kaybettiği yetenekli bir şair olan oğlu Sirâceddin burada dünyaya gelir. Daha sonra Rusların kendisi hakkındaki şüphelerinden endişeye düşerek, Kırım Harbi sırasında birçok müridi ve mücahitle beraber gizlice Rus sınırını aşarak, Kars'a gelir; Osmanlı ordusuna katılarak Ruslarla çarpışır. XIX. asrın ortalarında Kafkasya ve Kuzey Azerbaycan'da Ruslara karşı mücadele eden Nakşibendi tarikatının tanınmış mürşidlerinden biri olarak, halk arasında büyük nüfuz kazanır. Kars'tan geçtiği Erzurum'da Bakırlar Mahallesi'ndeki mescidde beşyüz kuruş maaşla üç sene ders verir. Ardından Anadolu'ya dönen Nigârî, üç yıl Erzurum'da ikamet ettikten sonra 1855'te İstanbul'a giderek 1858 yılına kadar orada kalır. Onun bu dönemdeki faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi bulunmamakta, Mustafa Reşid Paşa ile görüştüğü, kendisine Fatih'teki Emîr Buhârî Tekkesi'nin şeyhliği teklif edildiği, kabul etmeyip yerine halifesi Mustafa Sabri Efendi'nin tayinini sağladığı kaydedilmektedir. Tekrar Erzurum yolu ile Rusya'ya gider ve orada kalan refikalarını alarak Amasya'ya döner (1865).

23 Eylül 1871'de Maliye nâzırlığından azledilerek Amasya'ya gönderilen üstâdı ve şeyhî Şirvânî Hâcı İsmail Efendinin oğlu Mehmed Rüşdü Paşa kendisine Pirinçci Mahallesi'nde Dâru'l-Hadîs-Osman Çelebî civârında mu'azzam bir konak yaptırıp oraya naklini sağlar[18].

[18] Hüseyin Hüsameddin. Amasya Tarihi

Abdizade, eserinde o günlerden şöyle söz eder. Bu esnâda Ali-Muâviye meselesi meydâna çıkdı. ‘Ulemâ ve erkân kendisinden soğudu. Bunlar kendisine, tabilerine ve mürîtlerine Şîâ-ı Aleviyye nazarıyla baktı. Halk arasında büyük bir tefrîka hâsıl oldu. Çünki Muâviye ve tarafdârı olan Cemel ve Sıffîn ricâli alenen tekfîr ve telîn idiliyordu. ‘Ulemâ, tabîi buna mukâbele iderek Ehl-i Sünnet mezhebini müdâfaa etmekde idi. Her iki taraf da pek müfritâne hareket ederek halkın galeyân-ı efkârı artıyordu. 1875 yılında, ikâmetgâhı olan mu’azzam konak geceleri ricâl-i gaybiyye tarafından taşlanıp, gündüzleri de sandıklarda muhafaza edilen hâne eşyası ve elbiseler yanmakta idi. Bunları yapanların kim oldukları da bir türlü anlaşılamıyordu. Bu sıralarda henüz yirmi yaşında olan çok sevdiği oğlu Siraceddin vefat etmiştir.

Abdizade, Nigari’nin o günlerini detaylarıyla kaydeder. Artık olaylar birbirini takip etmektedir. Rüşdü Paşa’nın kendisi için yaptırmış olduğu bu konaktan çıkıp Gümüşlüzade Mahallesinde bir kira eve taşınma, aynı hallerin tekrarı ile Merzifon’a gidip altı ay orada oturma, Amasya’ya dönüp Eski Kethüda Mahallesinde Şirvanizade Kazasker Ahmet Hulusi Efendinin konağında ikamet, 1879’da mahkeme-i şeriyye kâtibi ve şeyhi İsmail Efendinin dâmâdı Hâcı İsa Efendi hânesinin vekîl-i harcı olan Şirvânî Hâfız Zekeriyya Efendi’nin öldürülmesi ve mürîtlerinden kâtil Rüstem’in kendi konağında hazırlanan ata binip firâr edeceği esnâda yakalanması yüzünden yine Merzifon’a gitmesi.

Orada bir yıl kadar kalıp 1880'de Amasya'ya dönmesi ve bir kaç ay Devehâne Mahallesi'nde Payaslızâde el-Hâcc Hakkı Efendi'nin evinde ikâmet edib sonra Çeribaşı Mahallesi'nde Sultân Bayezîd İmâmı Mecdîzâde Hâfiz Mehmed Şerîf Efendi'nin evine taşınması, Çeribaşı Câmii şerîfi'nde zikrine devâm etmesi, dört yıl sonra ortağı olan Hâcı İsa Efendi, kayın pederi olan Şirvânî Hâcı İsmail Efendi'nin Türbesi câmiinde yatsı nâmâzını bitirdikten sonra zevcesiyle berâber türbeden çıkıp yakındaki köşke giderken meçhûl bir şahıs tarafından katl kasdıyla atılan kurşunun zevcesine isâbet ederek yaralaması, gerek Hâcı İsa Efendi ve gerek zevcesinin birâderi es-Seyyid Ahmed Hulûsî Efendinin bu sûikasdi şeyhten bilip kurşunu atanın da mürîtlerinden olduğunu anlamaları, bunun üzerine hızlı bir tahkîkâtın başlaması, telgrafların her tarafa işlemesi, nihâyet Mir Hamza'nın Rusya'dan yasak silahlar getirttiği, köylerde meskûn alevîleri dâ'ire-i ittihâdına da'vet için tezkereler yazdırıp gönderdiği, bu tezkerelerden birçoğunun kendi mührüyle mühürlenmiş olarak tutulduğunun ve ceddi Mîr Haydar Şirvânî da'vâsıyla isyan edeceğinin anlaşılması davâlarının birer netîce hâlinde Sultân Abdulhamid Hân'a telgrafla arz edilmesi.

Abdizade, 'şiai'ye gönderilen bu tezkireler hakkında şüphelerini dile getirir. Yasak silah getirilmesine ise gerek yoktur, çünkü Abdülhamid devrinde Çerkeslerle Şirvaniler zaten silahlı gezmektedirler. Ancak şeyhin davranış ve sözleri kendisine yöneltilen isnatları haklı

çıkaracak yöndedir. Mir Hamza Nigari bu isnatlar üzerine Amasya'dan kalkıp Merzifon'a gider.

Böylece, 1883'te uğrunda can vermeye hazır çok sayıda müridiyle her an isyan edebileceği ileri sürülerek Amasya'dan çıkarılmasını talep eden mazbata düzenlenip Bâbıâli'ye şikâyet edilen Nigârî, Amasya mutasarrıflığından Merzifon kaymakamlığına gelen ve Samsun'a gönderilmesini isteyen emir üzerine 1885'te ailesiyle birlikte Merzifon'dan ayrılır. Birkaç gün Samsun'da kaldıktan sonra muhtemelen mensuplarından olup etkili bir kişi olduğu anlaşılan Erzurumlu İzzet Efendi'nin telgrafı üzerine İstanbul'a gider. Mekālid-i Aşk müellifi Kâzım Paşa, Nigârî'nin sürgününün durdurulması için Bâbıâli nezdinde girişimlerde bulunursa da bir sonuç alınamaz. Nigârî, 30 Nisan 1885'te sürgün yeri olarak belirlenen Harput'a gönderilmek üzere vapura bindirilerek Samsun'a doğru yola çıkarılır. Amasya'ya uğrayıp kendisiyle birlikte sürgün edilen eşi, kayınbiraderi, yeğeni ve halifesi Mahmud Efendi'yi yanına aldıktan sonra Tokat, Sivas, Malatya yoluyla 30 Mayıs 1885'te Harput'a ulaşır. Bir buçuk yıl Harput'ta sürgün hayatı yaşayan Nigârî 1886 yılı Eylül ayında vefat eder. Naaşı vasiyeti gereği Harput Valisi Hasan Paşa'nın izniyle Amasya'ya getirilip Bayezid Paşa Mahallesinde bir evin arsasına defnedilir. 1894'te kabrinin bulunduğu yere bugün Âzerîler Camii olarak da bilinen Şirvanlı Camii yapılmıştır.

Taşlıova'nın çalışmasında ele almış olduğu menkıbelerden bazıları şöyledir[19]. Mir Hamza Nigari'nin vefatı sırasında müridleri arasında cenazenin defni konusunda bir tereddüt hasıl olur. Bir kısmı şeyhin vasiyeti gereğince Amasya'da gömülmesinin doğru olacağını, bir kısmı da ulaşım meselesi yüzünden cenazenin bozulacağı korkusuyla, Harput'a gömülmesinin uygun olacağını düşünmektedir. Ortaya çıkan bu durumu çözmek için bir anlaşmaya varırlar. Derler ki, "Cenazesini bir tabutla birlikte bir odaya koyalım ve gece bekleyelim. Sabahleyin eğer cenaze tabutun içine girmişse ve tabutun üstü çivilenmişse Amasya'ya gönderelim." Bu kararla sabahı beklerler ve bakarlar ki, Hazreti Pir, tabutun içine girmiş ve tabutun üstü çivilenmiştir.

O dönemde bir Çerkez, atıyla ve arabasıyla Hazreti Pir'in tabutunu alır ve yola koyulur. Sivas'ın Çamlıbel civarında araba hızlı gitmeye başlar. Hazreti Pir, elini tabuttan çıkartıp arabacının omzuna dokunur ve "Çerkez, yavaş git. Beni incitiyorsun", der. Bu şekilde Amasya'ya vardıklarında yine arabacıya dönerek, "Çerkez, sen de çok yaşa, atın da çok yaşasın", der.

Harput'tan çıktıklarında günlerden Cuma'dır ve sabah namazında yola çıkılmıştır. Amasya'ya girdiklerinde öğlen ezanı yeni okunmaya başlamıştır. Bu nakil hakkında

---

[19] M. Mete Taşlıova.Mir Hamza Nigari'nin Nigar-name Mesnevisi. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, 1998

anlatılan başka bir menkıbe de şöyledir. Cenazenin Harput'tan Amasya'ya götürülüşü sırasında arabacı, "Eğer bu cesed kokarsa", diye tereddüt edince, Nigari Hazretleri başını tabuttan kaldırır ve "Nerede kokarsam beni orada at", der. Yolculuğun devamı sırasında atların bazen yürümediği, ısrarla durduğu zamanlar olur. Arabacı ne yaparsa yapsın atları yürütmeyi başaramaz. Çaresiz kalır ve beklemeye başlar. O sırada bir tepenin arkasından üç beş kişilik atlı bir grubun geldiği görülür. Bunlar cenazeye nasıl bir merasim yaparlar bilinmez, ondan sonra atlar yürümeye devam eder.

Nigari, Amasya'da oğlu ile aynı türbeye gömülünce, baba-oğul arasında bir mesafe bırakılır. Daha sonra Hazreti Pir'in amcasının oğlu Mir Hasan Efendi vefat eder. Halkın bir kısmı Mir Hasan Efendi'nin de aynı türbeye konulmasını ister. Bu düşünceyle Hazreti Pir ile Siraceddin Efendi'nin arasında kalan boşluk üzerinde karar kılınır. Fakat bir sabah geldiklerinde Siraceddin Efendi'nin, Hazreti Pir'in yanına yanaştığını ve bir kabir yeri açıldığını görürler. Mir Hasan Efendi de oraya defnedilir. Bugünkü haliyle başta Hazreti Pir, ortada Siraceddin Efendi ve son tarafta ise Mir Hasan Efendi yatmaktadır.

Bugün Şirvanlı Camii portalinin hemen solunda yer alan hazirede Mir Hamza Nigari'nin refikaları Lütfiye Hanım,

Şehnaz Hanım, ve Zeliha Hanımlara ait kabirler yer alır[20]. Hazirede Hacı Mîr Hamza Nigarî'nin 1910'da ölen eşi Amine Harülnisa'ya ve 1909'da ölen diğer eşi Lâtife Hanım'a ait mezarlar bulunmaktadır. Diğer kabirlerin kimlere ait olduğu bilinmemektedir.

Şeyh Hamza Nigârî'nin müridi olan Karabağlı Şeyh Hacı Mahmut Efendi, Şirvan bölgesinde yaşayan Azerbaycan Türklerinden topladığı yardımlarla ve Mir Hasan Efendi'nin gözetiminde, 1876–1895 yılları arasında Amasya'da şeyhi adına bir külliye inşâ ettirmiştir[21]. Amasya'nın Beyazıt Paşa Mahallesi'ndeki Külliye içerisinde türbe, cami, şadırvan ve bir medrese bulunmaktaydı. Külliyeden günümüze cami ve türbe yapıları ulaşabilmiştir. Külliyedeki cami kare planlı, tek kubbeli yapısıyla Osmanlı cami mimarisinde sıklıkla karşılaşılan plan şemasını arz eder. Yapıda karşılaşılan kalem işi süslemeler caminin inşa tarihi ile çağdaş gözükmektedir. Günümüzde cami ve türbede gerçekleştirilen restorasyonlarda cami avlusunda, şadırvanda ve müştemilatta iyileştirmeler yapılmıştır. Cami ve türbenin sıvaları güçlendirilmiştir.

Dört mezhebin görüşlerini terk ettiğini, Sünnî veya Şiî değil, halis Müslüman olduğunu söyleyen, Nigârî bir

---

[20] AYDOĞDU Günnur, Amasya Mezartaşları, Yüksek Lisans Tezi-Gazi Üniversitesi,1997

[21] Erkan ATAK-Kemal İBRAHİMZADe. Amasya Mîr Hamza Nigârî Camii Ve Türbesi

Nakşibendî-Hâlidî şeyhi olmakla birlikte bu çizginin tamamen dışında değişik bir şahsiyettir[22]. Bu sebeple mensupları tarafından pîr (tarikat kurucusu) olarak görülür. Onun bu özelliği şiir sahasında da kendini gösterir. Farsça ve Türkçe iki divan sahibi olup geniş hacimli Türkçe divanındaki şiirler mutasavvıf şairlerin şiirlerinden muhteva ve üslûp bakımından oldukça farklıdır. Nigârî ilâhî aşkı terennüm eden klasik bir divan şairi hüviyetiyle ortaya çıkar ve daha çok Fuzûlî'ye benzer. Mutasavvıf şairlerin sık sık kullandıkları tasavvuf terimlerine, mensup olduğu tarikatın seyr ü sülûkle ilgili kavramlarına onun şiirinde rastlanmaz. İlâhî aşk, Ehl-i beyt muhabbeti ve Melâmet neşvesi şahsiyetini oluşturan temel öğelerdir. "Sana Kur'an demese ben sana insan demezem" mısraıyla Hz. Peygamber'in hakikatini sanatkârane bir şekilde ifade eden ender muhakkık sûfîlerden biridir. Kutbiyyet makamında olduğunu iddia eden Nigârî'ye göre yaratılışın maksadı Allah'ı ve Ehl-i beyt'i sevmektir. Nigârî zâhirinin Melâmî, bâtının kinsiz olduğunu söyler. Ona göre Melâmet şehri iki dünyaya da benzemeyen, dille anlatılmayan büyük bir âlemdir. Âşık olup Melâmîlerin elinden tutmayan kişiye zâhid bile olsa insan demek doğru değildir.

İbn'ül emin Mahmud Kemal'in belirttiğine göre Nigârî'nin mürşidi İsmâil Şirvânî, Nigârî'nin ilâhî aşk ile mahv-ı vücud ettiğini ve mürşidinin aşk olduğunu söyler[23].

---

[22] Metin Hakverdioğlu. Mir Hamza Nigari ve Süfyaniler
[23] Son Asır Türk Şairleri. İbnülemin Mahmud Kemal

Şiirlerinde aşktan ve âşıktan sıkça söz eden Nigârî aşkta emsalsiz olduğunu, âşık olmayanın aşk zevkini bilemeyeceğini, aşk ateşinin teskin edilemeyeceğini ifade eder; aşkın bir kitabının bulunmadığını, onun dersle öğrenilemeyeceğini belirtir. Kendini ünlü aşk hikâyelerinin kahramanları Ferhad, Vâmık ve Mecnûn'dan üstün tutar. Bazı şiirlerin mûsikinin göz önünde bulundurularak yazıldığı anlaşılmaktadır. Nigârî'nin Fuzûlî'nin bazı gazellerini tahmis etmesi de onun en çok etkilendiği şairin Fuzûlî olduğunu göstermektedir. Beğendiği şairlerden biri de Bağdâtlı Ruhi'dir. Nigârî'nin şiirlerinde övgü ile söz ettiği bir diğer şair ise çağdaşı ve kendisi gibi Azerbaycanlı olan Nebâtî'dir. Üstat kabul ettiği şairler arasında Hâfız, Hâcû-yi Kirmânî ve Sa'dî-i Şîrâzî de yer almaktadır.

Hamza Nigârî'nin değişik boyutlarıyla ilim dünyasında yer bulduğu görülür. Onun İlahi aşkı terennüm ettiği coşkun şiirlerinden bazıları da bestelenerek "Nigârî İlâhiler" adıyla bir albüm haline getirilmiştir[24]. Kaval, Seyyid Mir Hamza Nigari'yi tasavvufi gelenekte çok kültürlülüğün bir örneği olarak görür[25].

Azerbaycan'da iken de çok sayıda müridi olmuştur ve bunların birçoğu aynı zamanda şairdir[26]. Şahnigar Hanım

---

[24] AYAR- ÖZEL, agm

[25] Musa Kaval, Tasavvufi Gelenekte Çokkültürlülüğün Bir Örneği; Seyyid Mir Hamza Nigari

[26] Pervane Bayram. Seyyid Mir Hamza Nigârî'nin Anadolu Ve Azerbaycan'daki Devamcıları

Rencur, Kadı Mahmud Efendi, Hacı Mecdi Efendi, Hacı Rehim Ağa Dilbazov Vahidi, Qazi Osman Efendi, Hacı Zekeriya Efendi, Hacı Teyyub Efendi, Hacı Mustafa Efendi, Postlu Hacı Mustafa Efendi, Sadi Sani Karabaği, oğlu Siraci, torunları vb. Nigari'nin torunlarından bazıları hala Bakû'de yaşamaktadırlar.

Önde gelen mürit ve talebeleri arasında, özellikle kendi evlâdı Seyyid Siracüddin Efendi ile yeğeni Cafer Tayyar Paşa ve Kafkasyalılardan Ömer Keşfi Efendi (v. 1867) ve onun oğlu Muhammed Kâşif ve Erzurumlu âlim Mehmet Zâkir ile Amasya eşrâfından Payaslıoğlu Hacı Hakkı Efendi yer alır. Ayrıca, Erzurumlu Hoca Hafız Osman Sirâcî ile Trabzonlu Osman Nefi ve Keşfizade, Dağıstanlı Hoca Hafız Mehmet Sebâtî ve ulemâdan Dağıstanlı Recep Hayri ile Bahauddîn ve Derviş Mehmet Kazâkî ile Karabağlı Sa'di Efendilerin, basılı ve basılmamış divanları vardır[27].

Merzifonlu Dedezâde Seyyid Hilmi Mehmed Efendi (v.1911) nakîbü'l-eşrâf kâ'im-makâmı olub şiir ve inşâ ile iştigâl eder[28]. Amasya'da şiir ve tasavvufla şöhret bulan Karabağlı el-Hâcc Hamza Nigârî Efendi hakkında şunu söylemişdir.
"Zühd ü takvadır tarikatdan murâd sadıkân
Arif-i billâh olan hubân ile yormaz dimâğ ayagı.
Zülfü leylâ-yı Nigârın bahsin itmez aşıkân

[27] Ayar-Özel, agm.
[28] Amasya Tarihi

Bend olur mu arifânın gönlüne bir Karabağ”

**Mîr Hasan Efendi** Şirvânlı’dır. Karabağ eyâleti dâhilinde Ber-Güşâd kasabası ulemâsından Mîr Yusuf Efendi bin Mîr Mehmed Rıza Efendi bin Mîr Haydar Karabâğî mahdûmu ve Hâcı Hamza Nigârî Efendi‟nin amcazâdesidir. 1829’da Ber-Güşâd kasabasında doğdu. Başşlangıçta babasından daha sonra Abdullah Karabâğî, Zîmek Mehmed Karamânî ve Ber-Güşâdî Hâcı Hasan Efendi gibi zatlardan tahsilini tamamlayarak 1864’te Hâcı Hamza Efendi ile beraber Amasya’ya göç etti. Ancak ulema adetlerine uyarak Hâcı Hamza Efendi’den bir yıl kadar Kadı Mîr kitâbını okuyub bir icâzet aldı. Bundan dolayı ilmî silsilesi Hâcı Hamza Efendi’den başlatılır.

Akli ilimlerde ulaştığı seviye dolayısıyla Şirvânî-zâde Mehmed Rüşdi Paşa sadaretinin başlarında 200 guruş maaş tahsîs edildi. Hâcı Hamza Efendi’nin Amasya’da oraya çıkardığı Alevilik mes’elesinde itidâli muhâfaza etmesiyle şöhret kazandı.

1884’te Hâcı Hamza Efendi’nin Harput’a sürgün olarak gidişinde beraberdir ve 1886’da cesediyle beraber gelir. Tekrar Amasya’da Hâcı Hamza Efendi’nin türbesi bitişiğinde ilim öğretir ve şiddetle takiyye yaparak Ali-Muâviye meselesi hakkında hislerini gizler.

Bundan dolayı bazıları derslerinden fevkalâde istifâde edip icâzetnâme alırlar. Ancak mürîtler arasında Hâcı Hamza Efendi’nin sağlığında hilâfetnâme verdiği bazı zatları kendilerine şeyh seçerek Hâcı Hamza Efendi’nin üzerine yapılacak türbe ve bitişiğinde câmii şerif inşâsına

emîn olması fikri kuvvetlenir. Bu esnâda Hâcı Hamza Efendi'yi rüyâda görüb kendisine hilâfet verdiğini iddiâ ederek Mir Hamza'nın halîfesi ve Hamzâvîyye şeyhi olduğunu ilân ederek emanet meselesi hal edilir. Şirvân'dan gelen önemli miktarda para kendine tevdi edilerek türbe ve câmi inşâsını bizzat yönetir.

1894'te türbe ve câmi inşaatının bitmesiyle Hamzaviyye'nin kurallarını açıklığa kavuşturan Tevellî ve Teberrî Risâlesi'ni yazıb gizlice Şirvân'a gönderdiği duyulur. 1899 senesinde risale Amasya müftüsü Gürci Hâcı Osman Efendi tarafından temin edilerek yazdığı reddiyesi hakkında cevâb ister. Cevâb yerine müftüye Mutasarrıf Kemal Beg tarafından fetvâdan azli tebliğ edilir. Fakat risâle içeriği ulema arasında fenâ bir tesir uyandırdığından Mir Hasan Efendi risâleden adını kaldırmağa mecbûr olur. 1903'te Amasya mutasarrıfı Kemal Beg'in azl ve sürgün edilmesine binâen mevkii bir derece sarsılır. Aylarca hastalanır. Sonra oldukça iyileşir. Nihayet 1905'te Regâibde akşam nâmazından sonra Hâcı Hamza Efendi'nin türbesi başında murâkabe hâlinde iken vefât eder.

İki önemli talebesi Amasya müftileri Mehdizâde Hâfız Abdurrahman Kamil ve Hâcı Hâfız Mustafa Tevfik Efendilerdir.

Payaslızâde el-Hâcc **Hakkı İsmail Efendi** Amasyalı'dır. Ayân-ı 'ulemâdan el-Hâcc Abdülhalîm Efendi bin Payaslı el-Hâcc Mehmed Efendi'nin oğludur. Tahsilden sonra pederinin tapusu intikal etmeyen Firûz Ağa Medresesi müderrisi ve 1861 senesinden itibâren meclis-i devâî ve

ondan sonra meclis idâre azâsı olub fevkalâde öne çıkar. Hâlidîye şeyhlerinin büyüklerinden Karabağlı el-Hâcc Hamza Nigârî Efendi'ye bağlanıp bu zatın zikr halkasına ve birliğine sıkıca bağlanır ve sohbetine devam edip 1874 yılında vefât eder. "İlm ü irfân sâhibi, lâtif ve hoş meşreb, vakûr, etkili konuşan bir zât idi."

Baba Şeyh **Turâbî Ali Efendi** Amasya'da Şamlılar Mahallesinde zâviye yaptıran Buhârâlı Şeyh Mustafa Efendi bin Mirza Yusuf'un oğludur. Meşâhir-i fuzalâdan Şeyhzâde Seyyid el-Hâcc Abdullah Vecih Efendi'den ilim tahsil edip babasından sonra zâviyenin şeyhi olur. Babası Nakşibendi olduğu halde kendisi vahdet gerekli görerek asrın şeyhleri arasında diğerlerinden ayrılır. Zikr ü tevhîd ve ibâdetle hayatını geçirip l829 senesinde vefât eder. "Âlim, kâmil, şâir, pir-i şeyh-i meşhûr idi."

Nakşibendi şeyhi **Akşehirli İsmail Efendi** tahsil için Amasya'ya gelir. Şeyhzâde Abdullah Vecîh Efendi'nin ders halkasında ilim tahsil ederek üstâdının pederi olan Şeyh Hasan Sinân Efendi'nin halifelerinden Şeyh Osman Efendi'ye mürîd ve müderris olur. Bir tarafdan Yakûb Paşa Câmii şerîfinde vaaz ve nasihat ederek halka faydalı olurken ve diğer taraftan müritleri irşâd eder. 1831'de şeyhi Osman Efendi'nin vefatına binâen Çevikçe Tekyesi şeyhi olur. 1837'de Sivas vâlisi Çerkes Hâfız Mehmed Paşa serasker olarak Nizib harbine giderken Amasya müftisi Kabartalı Mehmed Efendi ile onu beraber götürüp duâsından yardım bekler. 1839'da mağlûbâne dönüp 1843'te vefat eder. Ünlü alimlerden olup sâlih, müttakî, zâhid, gâyet bilgili, vâiz, nefesinin güçlü olduğuna

inanılırdı ve halk onun güçlü nefesinden faydalanmak için adeta koşardı. Şeyhinin yanında medfûndur.

*Pîri Baba Zâviyesi* şeyhi ve mütevellîsi İbrâhim Baba yirmi bir yıl Babalık ettikten sonra yerine Nakşibendiyye alimlerinden Şeyh Osman Efendi Pîri Baba Zâviyesi şeyhi olur. Şeyh Osman Efendinin 1832'de vefatıyla Seyyid Şeyh Ali Efendi ve 1839'da vefatıyla Nakşibendîyeden Seyyid Şeyh Ali Efendi şeyh olub evkâfı zabt edilir. 1844'te onun da ölümüyle Şeyh İbrahim Efendi bin Ahmed yerine geçer. Şeyh İbrahim Efendi Merzifonlu'dur. İlim tahsil ettikten sonra Nakşibendiyye şeyhlerindenden Pirî Baba zâviyesi şeyhi es-Seyyid el-Hâcc Ali Efendi'ye intisâb edip halifesi ve 1843'te şeyhinin vefâtıyla Pirî Baba Zâviyesi şeyhi olur. Ancak iki yıl kadar meşîhat idüb 1845'te vefât eder. Yerine Nakşibendiyye şeyhlerinden Seyyid Şeyh Sâlih Efendi bin Ahmed şeyh olur. 1847'de Hâcı Salih Efendi'nin vefâtıyla Bektâşi tarikatı büyüklerinden Zilelizâde Şeyh Ebubekir Vahdetî Pîri Babanın kendisine Nakşibendî süsü vererek tekye şeyhi olunca burası eski haline döner. 1868'de onun da vefâtıyla Hâfız Mehmed Şükrü Efendi şeyh olub orada nakşî tarikatı ayîni yapar. Fakat yüksek bir ilmîye ricâlinin nüfûz ve emriyle azl edilip Ebubekir Baba'nın oğulları Hamdullah, İbrâhim, Selâmet adlı sufilere meşîhat verilir. Bunların yetersizlikleri yüzünden uzaklaştırılmalarıyla ulemâdan ve meşâyih-i nakşibendîyeden Şirvânî Yunus Efendi Piri Baba Zâviyesinin son şeyhi olur.

Şeyh Hamidoğlu Derviş **Mehmed Çelebi** eş-Şeyh Hamidüddin Abdulhamid Hüsrev Şâhî ahfâdından Ali Çelebi oğludur. Gençliğinde Maveraünnehr'e gidüb

Buhârâ'da ilim tahsil ederek nakşibendiyye şeyhlerinden Hâce Sunnullah Göze Kenânî sohbetlerine katıldı ve sülûkünü tamamlar. Ondan sonra Şâh İsmail Safevînın baskılarından rahatsız olup şeyhiyle beraber Amasya'ya gelir. Şeyhinin vefatında *Ahi Darbhâneci Tekyesi* şeyhi olub Pervâne Beg Câmiinde vaazlar verir. 1557'de vefat eder. Halifesi Molla Şeyh İlyas Çelebidir.

Nakşibendî şeyhi **Sâmi Mehmed Efendi** Benderli'dir. Gençliğinde İstanbul'a gelüb ilim tahsili esnâsında Şeyh Mehmed Emîn Tokâdî Efendi'nin hizmetine girer ve halifesi olur. Ondan sonra şeyhinin emriyle Amasya'ya gelüb Nakşîbendi tarîkatı üzere halkı irşâda çalışır. 1755'te *Ahi Darbhâneci Tekyesi* şeyhi olur. Bazı ilim adamlarının itirazlarından dolayı azl edilip 1767'de İmâret arkası'nda Çelebi Efendi Tekyesi şeyhi ve Câmi'-i Enderûn vâ'izi olur. Yirmi yıl kadar bu vazîfesini hüsn-i ifâ iderek 1787'de vefat eder. Yörgüç Paşa İmâreti bitişiğinde Kutb Ahmed Efendi yanında medfûndur. Âlim, âbid, vâ'iz-i meşhûr, müttakî bir zât idi. Silsile-i tarîkatı eş-Şeyh Mehmed Emîn Tokâdî, Hâce Ahmed yek-dest-i Mekkî, Hâce Mehmed Ma'sûm Serhendî vasıtalarıyla müceddid-i elf-i sâni Hâce Ahmed Farukî Serhendî'ye ulaşır.

Hamza Begzâde Seyyid Şeyh **Râkım İsmail Efendi** Amasyalı'dır. Ulemâdan ilim tahsil eder ve nakşîbendî şeyhi Turhallı Şeyh Mustafa Efendi'den sülûkünü tamamlayarak icazet alır. Önce müderris sonra kürsü şeyhi ve vâ'iz olur. 1807'de *Ahî Darbhâneci Tekyesi* şeyhi olub zikîr ve halkı irşâd ile şöhret bulur. Ondan sonra meşîhatını dâmâdı Saadeddinzâde Seyyid Saadeddin

Efendi’ye ferâgat ederek halkdan uzaklaşmış oldugu halde 1825’te vefât eder.

**Sa’adeddin Mehmed Efendi** Amasyalı’dır. Seyyid İbrahim Efendi’nin oğlu ve Uncu el-Hâcc İbrahim Ağa’nın dâmâdı olub bir miktâr tahsil ederek bakırcılıkla geçimini sağlar. Daha sonra meşhûr müfessir Merzifonlu Şeyh İsmâil Efendi’nin vaaz ve nasihatından kendisine bir ma’nevî baskı hâsıl olur ve bu zattan Nakşibendi tarîkatı usûlü üzere hilâfet alır. Hicâz’a gidip her şeyden el çeker. Bundan sonra dağılan *Ahî Darbhâneci Tekyesi*nin şeyhi olub iyi hâl ile şöhret bularak haciyân ve a’yân meclislerine a’zâ oldugu halde 1831’de vefât eder. Oğlu Seyyid Şeyh İbrahim Efendi bu tekyenin son şeyhi olur.

Şeyh **Mir’ât-nümâ Süleyman Efendi** Tireboluludur. Buhara emirlerinden Ya’kub Hân’ın oğullarından Edhem bin Mustafa’nın oğludur. Tirebolu kazâsı dâhilinde Hurşid nâhiyesinde 1846’da dünyaya gelir. İlim tahsîli için İstanbul’a gidip Nakşîbendî şeyhlerinden Yanyalı Şeyh Mustafa İsmet Efendi Hazretlerinin dergâhına girer. Orada şeyhe on iki yıl kadar hizmet ve istifde ederek hilâfet alır. Şeyhinin emriyle 1873’te Gümüş kasabasına gelir. İki yıl kadar burada Nakşîbendîye usûlü üzre halkı irşâda çalışır. Fakat 1875’te ba’zı zatların arzusu ve şeyhinin manevi işâreti ile Amasya’ya gelip İçerişehir’de Ahî Sa’adeddin Mahallesinde eski Sa’diye zâviyesi yakınlarında kendisine sağlanan eve yerleşir. Ondan sonra evinin bir kısmını ibâdetgâh olarak tahsis eder ve nakşîbendîlere hâs bir vakâr ve sükûnetle hatm-ı hâcegâna başlar. İnzivâgâhında zikr ve ibâdetle meşgul olarak tarikatın yaygınlaşmasına çalışır. Bu esnâda Şeyh Hâcı Hamza Nigârî Efendi’nin

lanetleyen tavrına muhâlefet edip halkın içten teveccühlerini kazanır. Fethiye Mahallesi'nde müritleri çoğaldığından ekseriyetle Fethiye Câmii şerîfinin mü'ezzinlere mahsûs odasında hatm-ı hâcegânı bir sûfîyâne huzur ve sükunla olgun şekilde icrâya devam eder. Hâcı Hamza Efendi'nin irtihâlinden sonra âmmenin hüsn-i nazarını celb itdiği halde şöhretden kaçınır. 1905'te vefat eden "Helvâcı Şeyhi" dimekle meşhûr Türkmenzâde Şeyh Adullâh Efendi Hazretlerinin vefâtı üzerine Amasya'da benzersiz olduğu halde tavr ü mesleğine devam edip 1915'te vefat eder. Sultân Bâyezid Câmii şerîfinde namazı kılındıktan sonra Yörgüç Paşa İmâreti bitişiğinde bulunan mezârlığa defnedilir.